EUROPEAN CENTRE
FOR
MINORITY ISSUES

Društveno ekonomski uslovi na severu Kosova

Percepcija zdravstvene zaštite, obrazovanja, socijalne zaštite i zapošljavanja

Saradnici

Jérémie Zeitoun, Ivan Shalev, Ivana Aritonović, Sanja Lazarević, Gianluigi Nico

Zahvalnica

ECMI Kosovo duguje zahvalnost Ministarstvu Inostranih Poslova Finske i Ambasadi Velike Britanije u Prištini/Prishtinë za njihovu podršku u realizaciji ove publikacije. ECMI Kosovo, takođe, podseća da izveštaj ne odražava stavove ovih institucija.

ECMI Kosovo

ECMI Kosovo je glavna nevladina organizacija angažovana na pitanjima manjina na Kosovu, sa sveobuhvatnim ciljem razvoja inkluzivnih, reprezentativnih, na zajednicu osetljivih institucija koje podržavaju stabilno, multietničko Kosovo.

ECMI Kosovo daje svoj doprinos izradi, jačanju i sprovodjenju relevantnog zakonodavstva, podržava institucionalizaciju vladinih organa koji se odnose na zajednice i povećava kapacitet aktera civilnog društva kako bi se angažovali da zajedno rade na konstruktivan i održiv način.

Evropski centar za pitanja manjina
http://www.ecmikosovo.org

Str. Nena Terezë Nr. 41, Appt. 29
10000 Priština, Kosovo
Tel. +381 (0)38 224 473

Str. Cika Jovina Nr. 3, I floor
38220 Mitrovica, Kosovo
Tel. +381 (0) 64 00 55 488 / +386 (0) 49 44 63 65

Zastita autorskog prava

© Evropski centar za pitanja manjina (ECMI) Kosovo, Jun 2012. Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne može se umnožavati, čuvati u sistemima za povlačenje ili prenositi u ma kojem obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronski, mehanički, fotokopiranjem snimanjem ili drugačije, bez prethodnog odobrenja ECMI Kosovo.

Referentne Publikacije: PP#01 (18 January 2013)

Sadržaj

Rezime rukovodstva 4

Uvod 6

1. Obrazovanje 8

    1.1. Opšta percepcija 9

    1.2. Tranzicija od obrazovanja do zapošljavanja 10

    1.3. Neformalno obrazovanje 12

    1.4. Inkluzivno obrazovanje 13

2. Zdravstvena zaštita 15

    2.1. Opšta percepcija 15

    2.2. Zaštita reproduktivnog zdravlja 18

    2.3. Zloupotreba supstanci 19

3. Socijalna zaštita 20

    3.1. Opšti nalazi 21

    3.2. Državni programi i usluge 22

    3.3. Bezbednost 24

4. Zaposlenje i lokalna privreda 26

    4.1. Tržište rada 26

    4.2. Privredni razvoj 27

Zaključne napomene 31

Preporuke 32

Aneksi 33

    1. Upitnik 33

    2. Metodologija 33

    3. Uzorak 33

    4. Puni odgovori na upitnik 33

Rezime rukovodstva

Cilj ovog izveštaja je da osvetli pitanja sa kojima se stanovnici severa Kosova suočavaju u svom svakodnevnom životu, da se čuju njihove potrebe, brige i težnje. U ocenjivanju lokalnih shvatanja vezanih za kvalitet života, ovo istraživanje ima za cilj da pruži korisne podatke lokalnim i međunarodnim partnerima zainteresovanim za stabilizaciju regiona i razvoj, zaobilazeći politička pitanja.

Da bi to uradio, ECMI Kosovo je sproveo opsežnu anketu u četiri opštine: severnoj Mitrovici, Leposaviću, Zubinom Potoku i Zvečanu. Ekipa od 11 lokalnih istraživača ostvarilo je prikladan uzorak od 721 ispitanika različitog obrazovnog nivoa, statusa zaposlenosti, etničkog porekla, pola i starosti. Urađena je kvantitativna i kvalitativna analiza, uz podršku ključnih partnera tokom radionica konsultacija.

Ovaj izveštaj je izrađen tako da prati strukturu upitnika korišćenog u studiji. On rezimira ključne nalaze u četiri stuba društveno ekonomskih uslova: obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, socijalnoj zaštiti, zapošljavanju i lokalnoj privredi. Za svaki od njih, izveštaj razmatra pitanja specifična za sever Kosova i nudi relevantnu analizu zasnovanu na zapažanjima sa terena.

Ključni nalazi studije su sledeći:

<u>Obrazovanje:</u>

- Percepcija formalnog obrazovanja je sveukupno pozitivna.
- Formalno obrazovanje se smatra nedovoljnim u proširivanju mogućnosti za zapošljavanje.
- Neformalno obrazovanje je prihvatljiv način da se stvore veštine potrebne za zapošljavanje.
- Inkluzivno obrazovanje za ljude sa invaliditetom je obstruirano postojećom diskriminacijom, nedostatkom obuke i školske opreme.

<u>Zdravstvena zaštita:</u>

- Shvatanja kvaliteta zdravstvene zaštite je generalno pozitivno ali negativno u pogledu kvaliteta medicinske opreme.
- Nivo znanja o zaštiti reproduktivnog zdravlja je nizak.
- Stepen zavisnosti i zloupotrebe supstanci je slabo prijavljen.

<u>Socijalna zaštita:</u>

- Učešće i pomoć iz šeme socijalne zaštite se doživljava kao nedovoljna pomoć.
- Državni program i usluge za stare i diskriminisane ljude se smatra nezadovoljavajućom.
- Kulturni programi se smatraju nezadovoljavajućim, naročito za mlade ljude.
- Postoji prožimajući osećaj bezbednosti uprkos očiglednom neuspehu kapaciteta lokalnih vlasti da odgovore na nasilje.

Zapošljavanje i lokalna privreda:

- Nestalni radnici su isuviše zastupljeni na tržištu rada.
- Javni sektor se smatra najpouzdanijim izvorom zapošljavanja, ostavljajući privatni sektor kao uglavnom neiskorištenu priliku.
- Privatni i poljoprivredni sektor se ne smatraju snažnim izvorom ostvarenja prihoda.
- Infrastruktura u svim sektorima se smatra ispod proseka.

Na osnovu ovih nalaza, formulisan je set preporuka koje se bave glavnim oblastima kojima je potrebno poboljšanje u svakom stubu. Preporuke mogu da pomognu partnerima u prioritizovanju njihovih napora na popravljanju društveno- ekonomskih uslova i da se jasno posluže nalazima iz ovog istraživanja.

Uvod

Postoji važna rasprava o politikama na severu Kosova, dok svakodnevni problemi i kvalitet života onih koji žive u ovoj oblasti dobija mnogo manje pažnje. Ovaj izveštaj traga za **izgradnjom holističkog pregleda života ljudi** u ovoj geografskoj oblasti, da prikaže informacije o tome kako ljudi sagledavaju pružanje javnih usluga u sektoru poput obrazovanja, zdravstvene zaštite i socijalne pomoći i dalekosežnim pitanjima kakva su blagostanje, bezbednost i sigurnost, ekonomska budućnost. U pogledu svake predmetne oblasti pojedinačno, ovaj izveštaj teži da **izbegne politička pitanja** stalno prisutna u većini studija o severu Kosova, kako bi se fokusirao na praktična pitanja. Ambicija izveštaja nije da da odgovore na činjenična pitanja ili vladi da recept za tok delovanja, već da umesto toga izrazi brige građana tako da mogu da prenesu svoja iskustva u svakodnevnom životu i šta misle o tome. Ovaj izveštaj **je namenjen svim partnerima aktivnim na severu Kosova,** kao doprinos razvoju njihovih interventnih strategija za održive mere stabilizacije.

Imajući u vidu procenjene populacije regiona, između 100,000 i 120,000, [1] ECMI Kosovo se odlučio za **metodologiju** prikladnog uzorka, sa geografskom analizom zasnovanom na trenutnim procenama stanovništva u regionu. Ovaj izveštaj prikazuje mnoštvo informacija kao rezultat kvantitativne i kvalitativne analize odgovora na upitnik usmeren na uzorak od 721 ispitanika koji žive u četiri opštine Severna Mitrovica[2], Leposavić, Zubin Potok i Zvečan. Ovaj uzorak obuhvata ispitanike različite starosti i etničkog porekla. Strogo je poštovana ravnoteža polova. Sve upitnike prikupio je tim od 11 lokalnih istraživača, pod stalnim nadzorom ECMI Kosovo tima. Tim sastavljen od sociologa, stručnjaka za statistiku i istraživača je obavio kvalitativnu i kvantitativnu analizu podataka prikupljenjih na terenu. ECMI Kosovo je održao dve konsultativne radionice u severnoj Mitrovici i Prištini kako bi predstavio glavne nalaze i dobio preliminarne reakcije domaćih i međunarodnih partnera. Svi relevantni komentari prikupljeni tokom oba događaja uneti su u ovaj izveštaj.

Ipak, odabrana metodologija takođe pokazuje određena **ograničenja** koja treba imati u vidu dok se čita izveštaj. Prvo, iako uzorak omogućuje razvrstavanje po starosti, opštini i polu sa visokim stepenom pouzdanosti, podatke analizirane po osnovu etničkog porekla treba koristiti vrlo oprezno, jer neke nacionalnosti čine nizak ukupan broj, ne omogućavajući nikakvo naučno tumačenje. Čitalac bi trebalo da bude vrlo obazriv pri tumačenju rezultata prikazanih u grubim podacima na kartama. Tačnije, čitalac bi trebalo da bude svestan vrlo raznolikog nivoa obrazovanja ispitanika iz zajednica, što vodi do neujednačenih kapaciteta rasuđivanja. Osim toga, čitalac mora da se priseti da izveštaji obrađuju percepciju, što znači da je samoizjašnjavanje ispitanika vrednovano kao takvo, a ne kao tačne činjenične izjave. Iako je upitnik izrađen na takav način da izbegava politička pitanja i ne dopušta dvosmislenost u odgovorima ispitanika, umešanost politike se ne bi mogla totalno isključiti iz mišljenja nekih ispitanika.

[1] Na osnovu procena *Opštinskih profila* OEBS-a i *Etnopolitičke karte* ECMI Kosovo, jer popis na Kosovu 2011 isključuje severno Kosovo. *Videti i* ECMI Kosovo, *Policy Brief: Manjinske zajednice -Rezultati popisa na Kosovu 2011,* 14 Dec. 2012.

[2] Severna Mitrovica je pod vlašću administracije UNMIK-a u Mitrovici (UAM) za oblast severno od Ibra te tako nije punopravna/kompletna "opština". Ipak, smatra se za takvu zbog jednostavnosti i za potrebe ovog izveštaja.

Konačno, ispitanici iz različitih zajednica upućuju na različite uspostavljene sisteme, kada izražavaju svoju zabrinutost za obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i socijalnu pomoć.

U prikazivanju rezultata istraživanja, **struktura ovog izveštaja poklapa se sa četiri stuba** definisanih u naučnoj metodologiji i u upitniku: obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje i lokalni privredni razvoj.

- Nalazi ovog istraživanja u oblasti **obrazovanja** bave se pitanjima koja se odnose na kvalitet obrazovanja, školsku infrastrukturu, broj i kvalitet nastavnog osoblja, poklapanja između obrazovnih profila diplomaca i zahteva tržišta. Učesnici su takođe podsticani da izraze svoje viđenje o specifičnijim tematskim oblastima kakve su delotvornost i tipologija neformalnog obrazovanja i sveobuhvatnost formalnog obrazovanja za one osobe sa invaliditetom.
- Kada se govori o delu **zdravstvene zaštite,** izveštaj prvo pokušava da analizira pitanja kakva su pristup zdravstvenoj zaštiti, percepcija njegovog kvaliteta, uključujući i onu koja se tiče zaposlenih i infrastrukture. Izveštaj se zatim fokusira na reproduktivno zdravlje i zloupotrebu supstanci i zavisnost.
- **Deo socijalne zaštite** obuhvata, ne samo javnu socijalnu zaštitu kakva je šema prenosa novca već i vršnjačko nasilje, razvoj mladih, problem sa kojima se suočavaju ugroženi ljudi i uopšte dinamiku kulturne ponude.
- Na kraju, nalazi u oblasti **zapošljavanje i lokalna privreda** pokušavaju da naglase ključne karakteristike tržišta rada, perspektivu za zapošljavanje u javnom i privatnom sektoru, prihode od malih i srednjih preduzeća (MSP) i mogućnost razvoja poljoprivrede.

1. Obrazovanje

Pristup kvalitetnom obrazovanju je suštinski važan deo svakog praktičnog pristupa ka izgradnji stabilne i održive društvene sredine u Severnoj Mitrovici, Leposaviću, Zubinom Potoku i Zvečanu. Po sveobuhvatnom predlogu za rešavanje kosovskog statusa (SPR),[3] pružanje javnog i formalnog obrazovanja je odgovornost opštine[4]. Ipak, opštine na severu takođe dobijaju značajnu podršku i smernice od srpskih institucija, naročito u smislu obrazovanja na srpskom jeziku koje ostaje pod nadležnošću Beograda. Postavljena su pitanja o tome da li bi ljudi ostali u regionu bez pristupa ovom obrazovanju,[5] koje ima dobar ugled u regionu. Osim toga, stvarnost postojanja paralelnih sistema obrazovanja za različite etničke zajednice znači nekonzistentnost u smislu priznavanja i iskoristivosti školskih diploma, unutar i van Kosova. U pokušaju da podržimo informisaniji stav o srodnim pitanjima, uzorak ispitanika koristi percepciju ljudi različitih starosnih grupa, sa različitim nivoima formalnog i neformalnog obrazovanja, i koji dolaze iz različitih zajednica. Ipak, svi oni dele isto geografsko i socio ekonomsko okruženje te tako imaju udela u poboljšavanju postojećih obrazovnih sistema u svojim opštinama.

[3] Sveobuhvatni priedlog nagodbe statusa Kosova, 'Ahtisaarijev Plan', http://www.unosek.org/.

[4] Savet Bezbednosti U.N., pismo *Generalnog Sekretara* od *26 marta 2007 upućeno predsedniku Saveta Bezbednosti, dodatak, Sveobuhvatan predlog za rešavanje kosovskog statusa* , 26 mart 2007, na čl. 4.1.1.

[5] Međunarodna krizna grupa, *Uspostavljanje slobodnog Kosova: preostali izazovi*, 10 sep. 2012 *dostupno na* http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/kosovo/218-setting-kosovo-free-remaining-challenges, na str. 22.

1.1. Opšta percepcija

U sve četiri opštine, percepcija pružanja formalnog obrazovanja je generalno pozitivna. Kako grafikon *1* pokazuje, većina ispitanika izražava najmanje nekakav nivo zadovoljstva: 22.73% je zadovoljno a 41.70% je donekle zadovoljno. Oni koji izražavju stepen nezadovoljstva čine malih 11.18% od ukupnog uzorka, ostavljajući 24.38% onih koji su niti zadovoljni ni nezadovoljni.

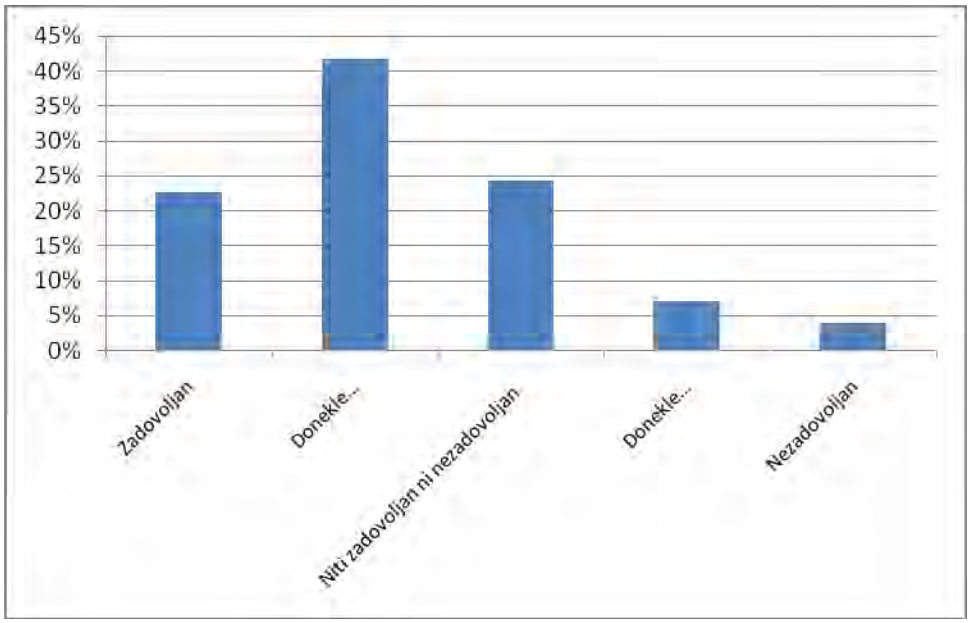

Grafikon 1. "Generalno, da li ste zadovoljni pružanjem formalnog obrazovanja u Vašoj oblasti?"

Većina tih neutralnih odgovora dolazi iz severne Mitrovice, gde je 31.94% učesnika dalo taj odgovor, više nego u bilo kojoj drugoj opštini. Poređenja radi, većina ispitanika u Leposaviću, ili 49.42%, izrazilo je zadovoljstvo, a 61.02% u Zubinom Potoku i 40.95% u Zvečanu je donekle zadovoljno pružanjem formalnog obrazovanja.

Ovo generalno rangiranje među opštinama nastavlja se u tesno povezanom pitanju koje obrađuje percepciju kvaliteta nastave. Kako je prikazano u grafikonu *2,* učesnici u Leposaviću su još jedom dali najviše mišljenje, sa 48.54% koji izražavaju zadovoljstvo. Međutim, najčešći odgovor u severnoj Mitrovici koji je dalo 36.71% ispitanika je nezadovoljno nivoom nastave. Ispitanici su takođe bili kritični prema školskoj opremi sa 35.09% donekle zadovoljnih ili nezadovoljnih, ali ne koliko i u Zvečanu, gde taj broj iznosi 45.28%. Ovo svakako doprinosi relativno niskom nivou zadovoljstva generalnim pružanjem obrazovanja u toj opštini.

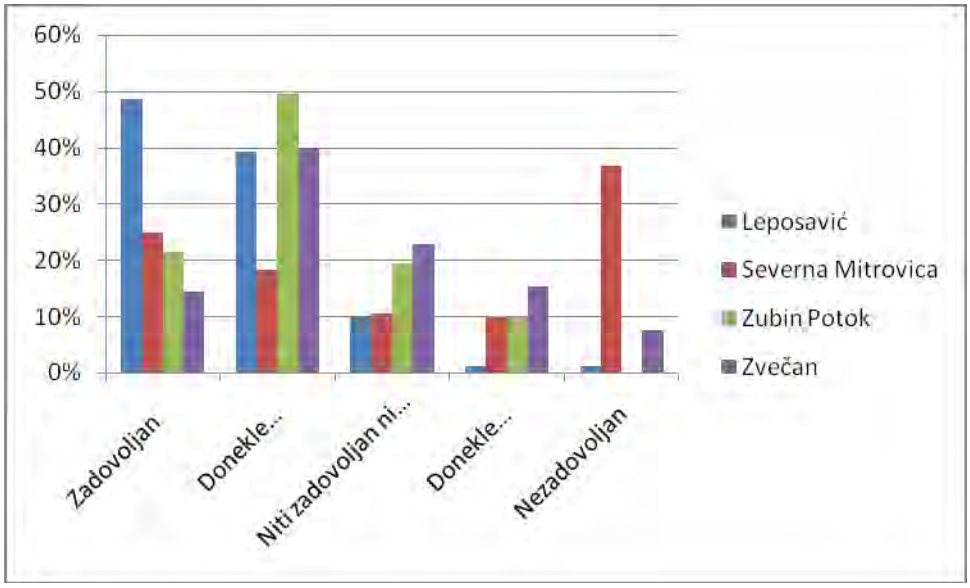

Grafikon 2. "Jeste li zadovoljni kvalitetom nastave?"

Kada analiziramo i upoređujemo ove odgovore po opštinama, vrlo je važno upamtiti da oni obrađuju percepciju a ne, neohodno, objektivnu stvarnost trentune situacije. Na primer, čak iako Severna Mitrovica dobija najgora mišljenja, ona ostaje važan centar za obrazovanje na severu Kosova sa državnim univerzitetom, velikim brojem osnovnih i srednjih škola,[6] i čak privatnim institucijama. Sa druge strane, Leposavić dobija najbolje mišljenje ali ima lošiju infrastrukturu i ograničeniji pristup obrazovanju.[7] Tako bi trebalo uzeti u obzir da je negativna percepcija u severnoj Mitrovica neprirodna i mogla bi se pripisati bolje informisanim i kritičnijim ispitanicima. Bez obzira na razlike nakon analize po opštinama, generalna percepcija obrazovanja na severu Kosova je, sveukupno, pozitivna.

1.2. Tranzicija od obrazovanja do zapošljavanja

Uprkos ovom osećaju zadovoljstva, tranzicija od obrazovanja do zapošljavanja ostaje veoma teška. Kada su pitani za mogućnosti zapošljavanja u okviru svojih studijskih oblasti ili geografske oblasti, ispitanici su izrazili visok stepen pesimizma.

[6] OEBS, *Profili opština: Mitrovicë/Mitrovica*, nov. 2011 *dostupno na* http://www.osce.org/kosovo/38678.
[7] OEBS, *Profili opština: Leposavić/Leposaviq*, nov. 2011 *dostupno na* http://www.osce.org/kosovo/13120.

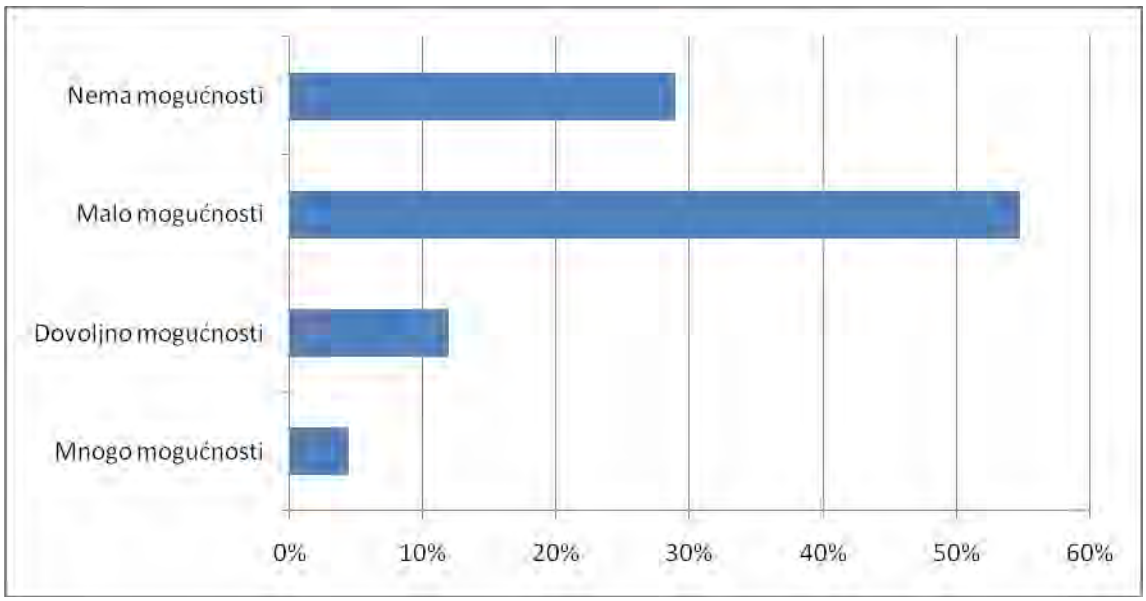

Grafikon 3. "Nakon što diplomirate, ili ste već diplomirali, do koje mere vidite svoje mogućnosti za zapošljavanje u svojoj studijskoj oblasti?"

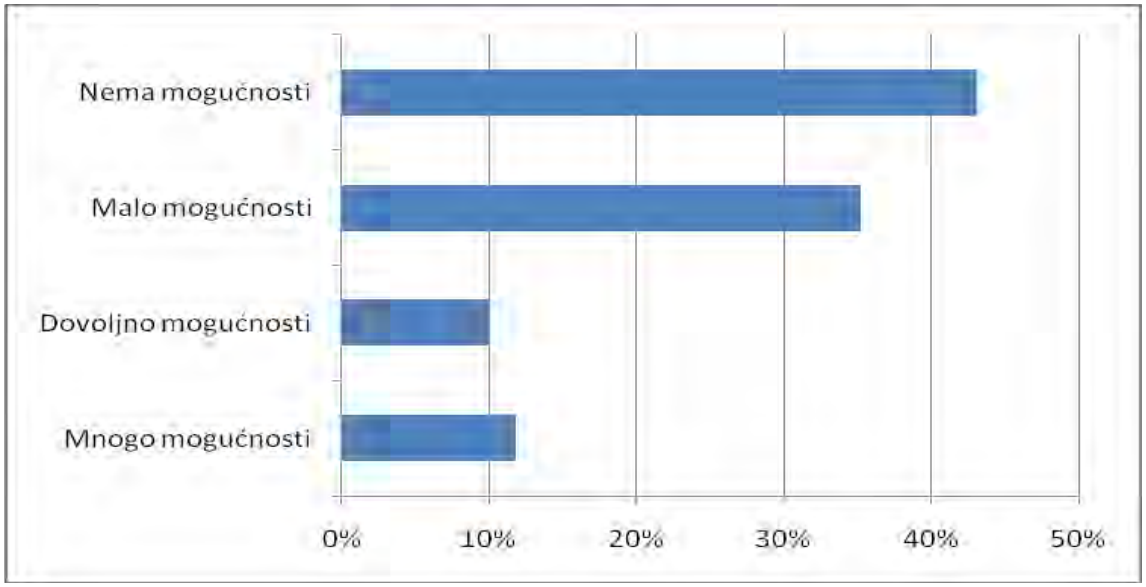

Grafikon 4. "Nakon što diplomirate, ili ste već diplomirali, do koje mere vidite svoje mogućnosti za zapošljavanje u svojoj geografskoj oblasti?"

Kako grafikon *3* pokazuje, većina učesnika na severu Kosova, ili 54.72%, vidi malo mogućnosti za rad u oblasti svog školovanja a značajnih 28.90% ne vidi mogućnosti. Ovaj odnos je dosledan u opštinama, osim u severnoj Mitrovici, gde oni koji ne vide mogućnosti čine do 47.52%. Identično pitanje koje ocenjuje mogućnosti u istoj geografskoj oblasti sugeriše sličan pesimizam sa 35.16% koji izražavaju malo mogućnosti i 43.08% nikakve mogućnosti.

Ispitanici koji prijavljuju mnogo mogućnosti u *grafikonu 4,* međutim, su, skoro isključivo, iz severne Mitrovice. Ovo izgleda neočekivano, s obzirom da skoro polovina ljudi u istoj opštini na prethodno

pitanje prijavljuje da nema mogućnosti. Ali činjenica da 28.81% vidi mnogo mogućnosti za zapošljavanje u toj opštini, dok 30.75% i dalje ne vidi nikakvu, može se objasniti lokalnom privredom. Ljudi sa univerzitetskim diplomama imaju šanse za posao, ali on je, često, van njihove oblasti, u nevladinim i drugim institucijama ili čak u prodavnicama.[8] Tržište rada u severnoj Mitrovicije u stanju da obezbedi radna mesta određenom tipu stručnih radnika[9]. Ipak, ona je bolje doživljena geografska oblast zbog svoje urbane sredine koja privlači mnogo mladih iz seoskih varošica. Ipak, studenti društvenih i humanih nauka su, verovatno, jedna grupa univerzitetskih diplomaca koja nailazi na teškoće pri zapošljavanju u svojim oblastima. Čak i kada to uzmemo u obzir, ostaje opšti koncenzus da su mogućnosti za zapošljavanje nakon diplomiranja nedovoljne u sve četiri opštine na severu Kosova.

1.3. *Neformalno obrazovanje*

Prethodni nalazi jasno odražavaju percepiran nesklad između zahteva rada i pružanja na severu Kosova. Jedan način da se premosti praznina između obrazovanja i zapošljavanja ili da se smanji rizik od rada u drugim oblastima je da se poboljša neformalno obrazovanje. Prema 91% ispitanika u Leposaviću, 78% u Zvečanu, 75% u severnoj Mitrovici, i 70% u Zubinom Potoku sticanje veština potrebnih za tržište rada se smatra mogućim načinom. U svakoj od četiri opštine, kursevi jezika i IT veština su najpopularniji oblik neformalnog obrazovanja, čineći ga skoro polovinom čitavog sektora.[10]

Ispitanici u Zubinom Potoku su, relativno manje uvereni u korisnost neformalnog obrazovanja ali je to za očekivanje jer 34.12% njih takođe izražava nezadovoljstvo njegovim trenutnim kvalitetom.[11] U odnosu na to, negativnije shvatanje jesu rezultati u *grafikonu 5*. Kada su učesnici koji su imali korist od neformalnog obrazovanja pitani ko im ga je pružio, opština istupa sa svojim, relativno, slabim prisustvom lokalnih NVO, koje su, obično one koje pružaju tu obuku u drugim opštinama. Smanjeno prisustvo se može objasniti manje multi-etničkom sredinom u Zubinom Potoku,[12] ali i nedostatkom objekata i infrastrukture kao i time da je ruralnija oblast. Suprotno tome, u severnoj Mitrovici, i do velike mere u Leposaviću/Leposaviq i Zvečanu/Zveqan, NVO su glavni pružaoci neformalnog obrazovanja. Ovo nije slučaj u Zubinom Potoku, gde je samo 22.73% prijavilo učešće u identičnom obučavanju koje sponzorišu NVO.

[8] ECMI Kosovo konsultacije sa lokalnim istraživačima, Mitrovica/Mitrovicë, 11 dec. 2012.
[9] *Videti takođe* 4.1. Tržište rada, na str 28.
[10] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 2J: Za koju vrstu neformalnog obrazovanja u svojoj oblasti znate?*.
[11] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 2O: Da li mislite da je trenutan nivo neformaalnog obrazovanja zadovoljavajuć?*.
[12] OSCE, *Profili opština: Zubin Potok*, Nov. 2011 *dostupno na* http://www.osce.org/kosovo/13135.

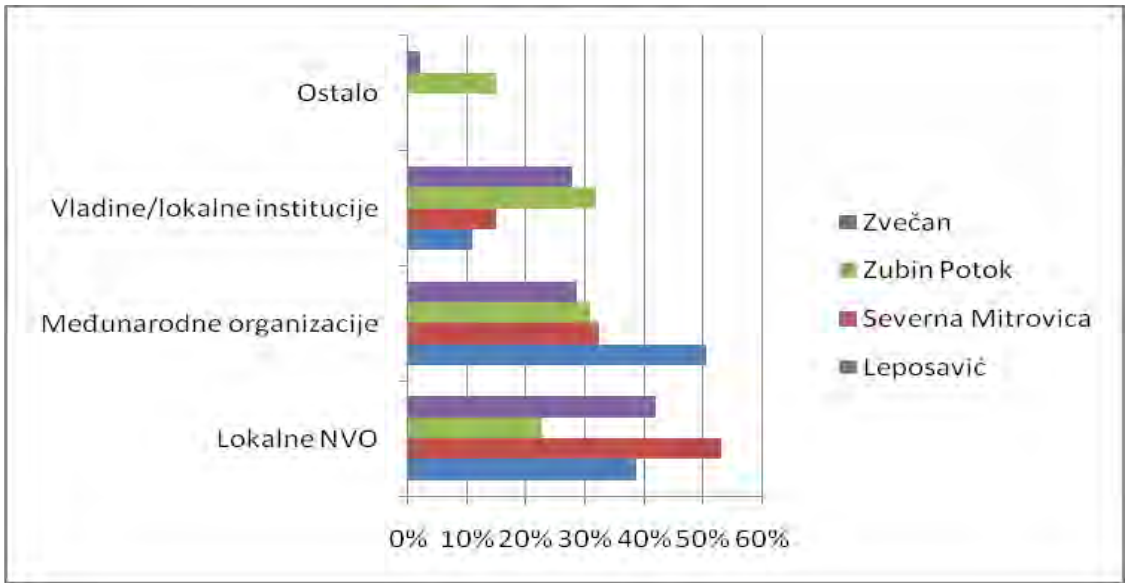

Grafikon 5. "Ko je pružao ovo neformalno obrazovanje?"

1.4. Inkluzivno obrazovanje

Inkluzivno obrazovanje na severu Kosova je još jedan važan cilj istraživanja. Ovaj izveštaj se fokusira na ljude sa invaliditetom, iako inkluzivno obrazovanje takođe brine i one sa različitim vrstama invaliditeta. Čak iako anketa nije ciljala te ljude i dalje se mogu izvući neki zaključci iz sveukupnih uzoraka odgovora. *Grafikon 6* potvrđuje da se očigledno uočava postojanje diskriminatorske prakse u varirajućem stepenu u svakoj od četiri opštine. Ta praksa se može smatrati diskriminatorskom, u oba smisla, u pravnom kakav je nedostatak fizičkog pristupa objektima, ili zasnovan na subjektivnim definicijama pojedinaca kakva je marginalizacija u društvenom životu. Većina ispitanika prijavljuje diskriminaciju prema ljudima sa invaliditetom, 33.58% kažu često a 23.36% vrlo često.

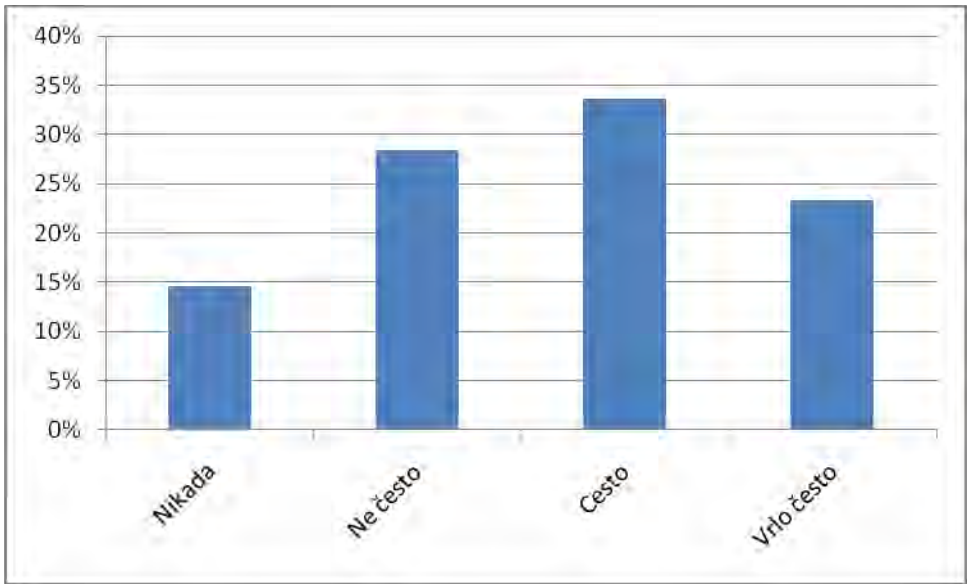

Grafikon 6. "Da li mislite da postoji diskriminatorska praksa prema ljudima sa invaliditetom u odnosu na druge studente?"

Pozitivniji odgovori dolaze iz Leposavića/Leposaviq i Zubinog Potoka, ali čak i tamo 51.09% odnosno 53.76% spada u "ne često", što znači da diskriminacija postoji. Odgovori u severnoj Mitrovici variraju, ali ipak, ukupno 66.26% učesnika misli da su učenicisa invaliditetom često ili vrlo često u nepovoljnom položaju u odnosu na druge studente. Najkritičniji su u Zvečanu, gde, ne samo da veliki broj ljudi 40.38%, uočava diskriminatorsku praksu vrlo često, već takođe nekolicina 1.92%, misli da se nikada ne dešava.

Ova visoka percepcija diskriminatorske prakse prema ljudima sa invaliditetom može se pripisati i kvalitetu nastave i generalno, školskoj infrastrukturi. Nedostatak školskih resursa i obuke je glavni izazov za sprovođenje postojećih pravnih standarda i dodatno pogoršava nisku svest o inkluzivnom obrazovanju.[13] U Zvečanu, 77.66% ispitanika posmatra kvalitet nastave u odnosu na ljude sa posebnim potrebama kao ispod nivoa, ili loš ili vrlo loš.[14] Kako se vidi u *grafikonu 7*, nedostatak školske infrastrukture za ljude sa invaliditetom je čak i očigledniji. Većina od 50.56% ispitanika u Zubinom Potoku i 51.58% u Zvečanu daje najnižu moguću ocenu, vrlo loše, kvalitetu relevantne školske opreme. Čak i ispitanici iz Leposavića i severne Mitrovice, koji teže da kvalitet nastave smatraju relativno dobrim,[15] percepiraju opremu kao manje - više zadovoljavajućom za ljude sa invaliditetom.

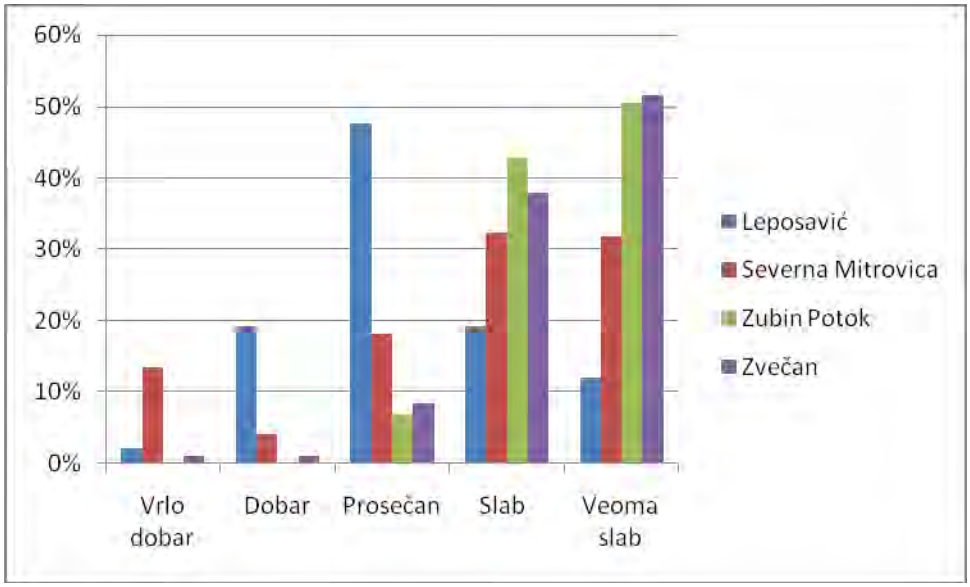

Grafikon 7. "Šta mislite o kvalitetu obrazovanja u smislu opreme u zadovoljavanju potreba ljudi sa invaliditetom?"

[13] ECMI Kosovo konsultacije sa lokalnim istraživačima, Mitrovica/Mitrovicë, 11 dec. 2012.
[14] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 2G: Šta mislite o kvalitetu obrazovanja u smislu veština nastavnika u zadovoljavanju potreba ljudi sa invaliditetom?*.
[15] *Ibid*.

2. Zdravstvena zaštita

Kao i sa obrazovanjem, pristup kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti je prvi prioritet stanovništva u severnoj Mitrovici, Leposaviću, Zubinom Potoku i Zvečanu, i svakome ko ima udela u stabilnoj i održivoj društveno ekonomskoj sredini na severu Kosova. Sve zajednice imaju pristup zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenim objektima u svakoj od opština; u severnoj Mitrovici, sektor je takođe jedan od primarnih pružalaca posla.[16] U praksi, zdravstvenu zaštitu na severu Kosova sponzoriše i ona je pod srpskim propisima.[17] Ovo stvara sumnje u pad kvaliteta ukoliko paralelne strukture prestanu da postoje,[18] uprkos trenutnim CPR[19] garancijama srpskog nadzora nad sektorom. Među opštim raspravama su i briga za uticaj zloupotrebe supstanci i nedostatak znanja o reproduktivnom zdravlju među mladima. Zapravo, problem sa sistemom zdravstvene zaštite imaju neposredan i opipljiv uticaj na zajednice. Ti problemi bi bili snažan podsticaj da napuste region, ili da drugačije pretrpe značajan pad kvaliteta života.

Svi učesnici u anketi imaju udeo u poboljšanju zdravstvene zaštite u njihovim opštinama bez obzira na starost, obrazovanje, zaposlenje ili etničko poreklo. Tamo gde uzorak omogućuje statistički značaj, njihova pozadina je uzeta u obzir kao način da se dodatno rasvetle mogući izvori slabosti u trenutnom pružanju i infrastrukturi zdravstvene zaštite. Sa zdravstvom kao oblasti koja evidentno i lično može da utiče na svakog ispitanika na opipljiv način, percepcija o situaciji postaje još važnija.

2.1. Opšta percepcija

Percepcija kvaliteta zdrvastvene zaštite na severu Kosova je generalno pozitivna. Ima malih odstupanja u sve četiri opštine kada se uporedi ukupan odnos prikazan u *grafikonu 8*. Većina ispitanika prijavljuje i iznad prosečno zadovoljstvo; 39.94% je donekle zadovoljno a 23.48% je zadovoljno. Ovi odgovori grubo odgovaraju zbirnim rezultatima koji se tiču visoko srodnih pitanja: 59.71% prijavljuje da je broj bolnica u njihovoj oblasti dobar ili veoma dobar,[20] 86.55% nalazi da je njihov pristup zdravstvenoj zaštiti lak ili veoma lak,[21] a 73.81% je zadovoljno ili donekle zadovoljno uslugama koje se pružaju u njihovim bolnicama.[22]

[16] OEBS, *Profili opština: Mitrovicë/Mitrovica*, nov. 2011 *dostupno na* http://www.osce.org/kosovo/38678.
[17] Međunarodna krizna grupa, sever Kosova*: Dvojni suverenitet u praksi*, 14 mart 2011 *dostupno na* http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/kosovo/211%20North%20Kosovo%20---%20Dual%20Sovereignty%20in%20Practice.pdf, at p. 2.
[18] Malazogu, Leon i Alex Grigorev, od *Kreativne dvosmislenosti do konstruktivnog procesa*, 2012 *dostupno na* http://d4d-ks.org/assets/2012-10-17-PER_VeriuENG.pdf, p. 48.
[19] Sveobuhvatni priedlog nagodbe statusa Kosova, 'Ahtisaarijev Plan', http://www.unosek.org/.
[20] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 3B: Da li mislte da je broj bolnica u Vašoj oblasti odgovarajuć u odnosu na broj ljudi koji tamo živi?*.
[21] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 3C*: *Koliko Vam je lako da pristupite zdravstvenoj zaštiti u Vašoj oblasti?*.
[22] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 3D: Da li mislite da su usluge koje bolnice pružaju u Vašoj oblasti zadovoljavajuće?*.

Grafikon 8. "Generalno, jeste li zadovoljni nivoom kvaliteta zdravstvene zaštite u Vašoj oblasti?"

Međutim, percepcija je znatno manje dosledna između opština u smislu zadovoljstva medicinskom opremom. Kako je prikazano u *grafikonu 9*, najviše 5% ispitanika daje najvišu ocenu u svakoj od geografskih oblasti. Najpozitivnija mišljenja dolaze od onih koji žive u Leposaviću, gde 37.87% izjavljuje da je medicinska oprema dobra a 46.75% kaže da je prosečna. Suprotno, učesnici iz Zubinog Potoka osećaju najnegativnije, sa 43.64% ispitanika koji ocenjuju opremu kao lošu i 44.55% kao vrlo lošu. Zubin Potok nema funkcionalnu bolnicu,[23] i doživljava kao zanemarivanje kada se tiče doniranja medicinske opreme.[24] Ali čak i u opštinama sa mnogo donirane opreme, se može desiti da ostane neiskorišćena zbog nedostatka relevantne obuke.[25] Sveukupna percepcija ukazuje na značajan prostor za poboljšavanje u smislu kvaliteta medicinske opreme, uprkos generalnom osećaju zadovoljstva sveukupnim kvalitetom zdravstvene zaštite.

[23] OEBS, *profili opština: Zubin Potok*, nov. 2011 *dostupno na* http://www.osce.org/kosovo/13135.
[24] ECMI Kosovo konsultacije sa lokalnim istraživačima, Mitrovica/Mitrovicë, 11 dec. 2012.
[25] *Ibid.*

Ovi zaključci su pojačani nalazima iz pitanja koje traži tri najslabija aspekta zdravstvene zaštite u svakojopštini.[26] Medicinska oprema je na vrhu odgovora u sve četiri opštine, a neposredno je prati infrastruktura. Drugi ogovor koji stoji ali i potrvđuje percepciju u *grafikonu 10*, je potreba za poboljšanjem u smislu kvaliteta zaposlenih u Zvečanu sa 21.15%, značajno više popularan odgovor nego bilo gde drugo.

2.2. Zaštita reproduktivnog zdravlja

Zaštita reproduktivnog zdravlja ja tema koja je bila posebno ciljana. Kako se vidi u *grafikonu 11,* većina odgovora spada pod ni zadovoljavajuća niti nezadovoljavajuća, bez neke značajne razlike između muškaraca i žena ispitanika.

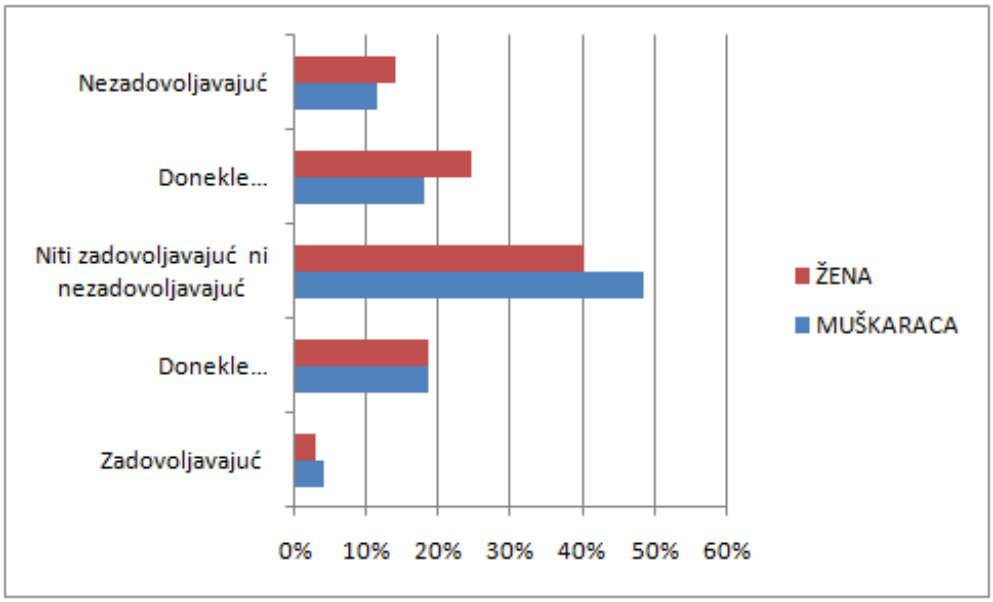

Grafikon 11. "Da li mislite da je kvalitet usluga reproduktivne zdravstvene zaštite zadovoljavajuć?"

Kada smo razložili po opštinama, ovo je takođe slučaj u Leposaviću i Zvečanu, gde odgovori, srednji, iznose 42.16% odnosno 46.94%. U severnoj Mitrovici i Zubinom Potoku, ispitanici su donekle nezadovoljniji ali zbirni odgovori su i dalje generalno neutralni. Ti rezultati bi mogli da ukažu na aktuelnu neutralnost, ali bi takođe mogli da odražavaju nizak nivo informisanosti o reproduktivnoj zdravstvenoj zaštiti među ispitanicima, posebno u Leposaviću i Zvečanu.

Vrlo je verovatno da bi ispitanici prijavili osećanje ugroženosti ili da nedostatak reproduktivnog zdravlja doživljavaju kao opipljivu opasnost, i ukoliko nisu, spočetka svesni povezanih opasnosti. Tema je uglavnom tabu, a ne stvar javne rasprave a starijim ispitanicima su termini ponekad strani.[27] Naročito u seoskim oblastima, mlade žene nisu upoznate sa uslugama zaštite reproduktivnog zdravlja jer je malo

[26] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 3G: Za koje elemente zdravstvene zaštite u Vašoj oblasti mislite da im je potrebno najhitnije poboljšanje?.*
[27] ECMI Kosovo konsultacije sa lokalnim istraživačima, Mitrovica/Mitrovicë, 11 dec. 2012.

verovatno da se podvrgavaju pregledima iz straha da će ih smatrati trudnim.[28] Ovo bi potencijalno moglo da objasni drugačije šture odgovore ali i ispod 5% zadovoljstva među oba pola.

2.3. Zloupotreba supstanci

Ispitanici su takođe pitani da sami prijave zloupotrebu supstanci, šta je drugi aspekt javnog zdravlja. Tipično, zloupotreba supstanci, čija je upotreba štetna ili opasna, i zavisnost se jednostavno definišu kao "ponovljena upotreba" što se tiče učestalosti.[29] Za potrebe ovog istraživanja, zavisnošću se smatra upotreba psihoaktivnih supstanci više od jednom nedeljno a pitanja su bila izrađena tako da budu manje osuđujuća po učesnike. Širom čitavog severnog regiona, 35% ispod i 46% iznad 25 godina starosti priznaje zloupotrebu supstanci. Ovo nije značajno odstupanje po starosti, osim u Leposaviću, gde je samo 29% mladih ljudi prijavilo upotrebu alkohola ili nikotina u odnosu na 51% starijih ispitanika.

Grafikon 12. "Molimo navedite na koju supstancu se zavisni (više nego jednom nedeljno):"

Grafikon 12 prikazuje značajnu razliku između vrsta korišćenih supstanci. Velika većina onih koji supriznali da su zavisni, kaže da je to nikotin. Ovo je visoka stopa nikotinske zavisnosti: 30.24% u Zubinom Potoku, 33.67% u severnoj Mitrovici, 32.66% u Zvečanu i 32% u Leposaviću. Poređenja radi, stopa pušenja među odraslima se procenjuje na manje od 20% u zemljama OECD-a.[30]

Trebalo bi naglasiti da su ovi rezultati samo-prijavljeni i najverovatnije ne odražavaju stvarnost situacije sa potpunom tačnošću. I dok je stopa konzumiranja cigareta na severu Kosova već relativno visoka, mogla bi, vrlo verovatno biti podcenjena u ovom istraživanju prilikom razmatranja zapažanja na terenu,

[28] *Ibid*.
[29] Svetska zdravstvena organizacija, *Leksikon termina alcohol i droge objavljen od Svetske zdravstvene organizacije*, *dostupno na* http://www.who.int/substance_abuse/terminology/who_lexicon/en/.

[30] OECD Izdanje, *Zdravlje na prvi pogled 2011: OECD Pokazatelji*, 2011 *dostupno na* http://dx.doi.org/10.1787/health_glance-2011-en, at p.8.

manje upadljive efekte, oni ostaju sastavni činilac dugoročne percepcije zadovoljstva i socijalne dobrobiti zajednica.

U pokušaju da postignemo bolje razumevanje trenutnog stanja socijalne zaštite, uzorak obuhvata sve segmente stanovništva. Tako, odgovori nekih ispitanika možda ne dolaze sa potpuno spoznajne perspektive kada se tiče socijalnih programa koji imaju za cilj izradu različitih grupa. Međutim opšta socijalna zaštita utiče na celokupno stanovništvo a posebno što se tiče bezbednosti, daje korisne primedbe kod svakog građanina, doprinoseći ovom izveštaju.

3.1. Opšti nalazi

Istraživanje je pokušalo da da tačnu percepciju svih vrsta socijalnih programa. Međutim, vrlo mali procenat ispitanika je prijavio da je među korisnicima programa socijalne pomoći, tačnije: 10% u severnoj Mitrovici, 14% u Leposaviću, 10% u Zubinom Potoku, i 7% u Zvečanu.[37] Ovo bi takođe moglo da bude potcenjivanje zbog suštine pitanja; ispitanici se možda nisu osećali prijatno da otkrivaju koju državnu pomoć primaju, uprkos zagarantovanoj anonimnosti.

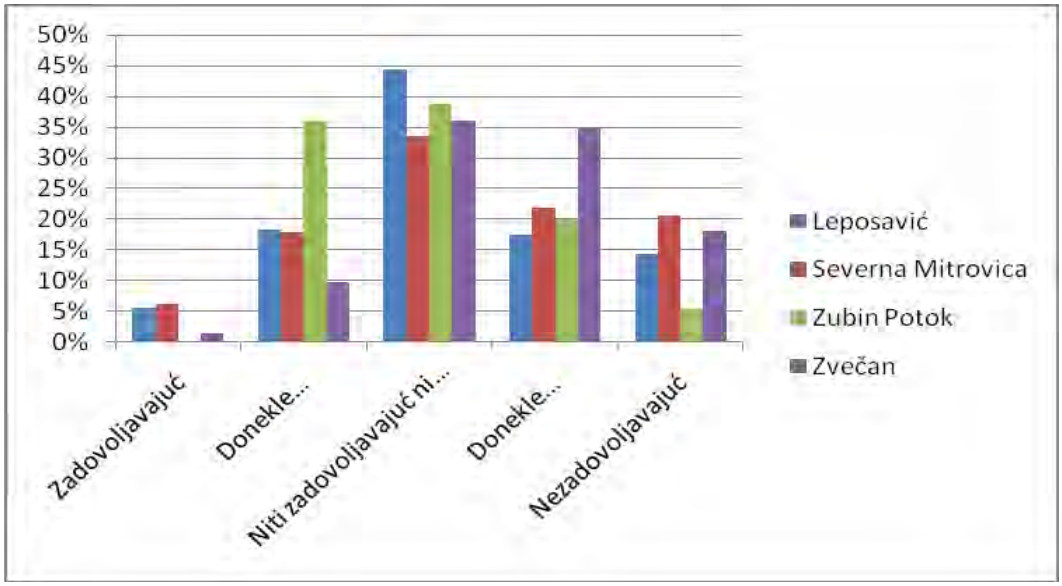

Grafikon 13. "Da li mislite da je kvalitet usluga koje centri za socijalnu pomoć pružaju deci i odraslima zadovoljavajuć?"

Sa predhodnimrazmatranjem na umu, mogu se izvući zaključci iz *grafikona 13*. Najpopularniji odgovor u sve četiri opštine je neutralan, ni zadovoljavajuć, niti nezadovoljavajuć, sa 44.44% u Leposaviću, 33.48% u severnoj Mitrovici, 38.67% u Zubinom Potoku, i 36.11% u Zvečanu. Trebalo bi pomenuti da je 36% u Zubinom Potoku takođe donekle zadovoljno, a 34.72% u Zvečanu donekle nezadovoljno.

U drugom pitanju usmerenom samo prema korisnicima novčane šeme, te iste opštine izašle su sa svojim visokim stepenom zadovoljstva. On je pozitivan za 38% u Zubinom Potoku i 43% u Zvečanu, ali negativan

[37] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 4A: Jeste li među korisnicima usluga koje pružaju centri za socijalnu pomoć?*

za 86% u severnoj Mitrovici.[38] Na osnovu ovih varijacija unutar opština, neslaganja između odgovora korisnika i nekorisnika programa socijalne pomoći, kao i visokom procentu neutralnih odgovora, može se uočiti da je nivo informacija o tim programima, generalno nizak. Ovo bi se moglo povezati sa komplikacijama koje proističu iz imanja paralelnih izvora državnog finansiranja na severu Kosova.

3.2. Državni programi i usluge

Ispitanici u sve četiri opštine izrazili su znatno nezadovoljstvo sa tri vrste javnih programa i usluga: onima za stare ljude, onima sa invaliditetom i onima koji se odnose na kulturne događaje i inicijative. Kako je uočeno u *grafikonima 14*, *15* i *16*, najviše 10%, a u najvećem broju slučajeva, značajno malo učesnika u svakoj opštini izražava zadovoljstvo svakim od ovih.

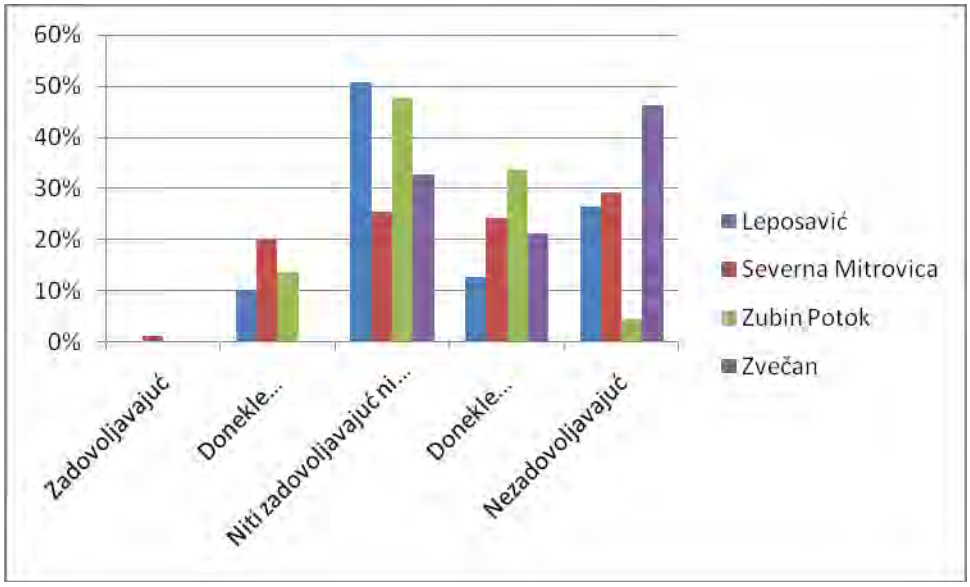

Grafikon 14. "Ukoliko znate za programe i usluge koji se sprovode u vašoj oblasti za stare ljude a od strane Ministarstva za socijalnu zaštitu i socijalne poslove, da li mislite da su oni zadovoljavajući?"

Prema ispitanicima, programi i usluge usmerene ka starim ljudima su daleko od zadovoljavajućeg, kako je prikazano u *grafikonu 14*. Mada 1.24% zadovoljnih u severnoj Mitrovici dolazi isključivo od onih između 15 i 24 godina starosti čini minimalnu razliku u načinu na koji ljudi odgovaraju po drugim opcijama. Nedostatak zadovoljavajućih programa ne utiče na mlađu populaciju koja očekuje da se stara za roditelje kada ostare, u skladu sa lokalnom kulturom.[39] Značajnije su varijacije između opština: 50.63% u Leposaviću/Leposaviq i 47.69% u Zubinom Potoku nije ni zadovoljno niti nezadovoljno, dok je 46.17% u Zvečanu potpuno nezadovoljno. Odnosi u severnoj Mitrovici su raprostranjeniji, ali je generalno jasno da se mnogo više može želeti od programa za stariju populaciju. Na severu Kosova, udruženje penzionera radi sa ograničenim kapacitetom i obezbeđuje samo aktivnosti kakve su ekskurzije

[38] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 4D: Ukoliko ste u onom delu ljudi koji su na novčanoj schemi, da li mislite da su te novčane šeme zadovoljavajuće?*.
[39] ECMI Kosovo konsultacije sa lokalnim istraživačima, Mitrovica/Mitrovicë, 11 dec. 2012.

ili rekreativne igre, uglavnom šah.[40] Postoji i negativan dogovor starih od 50-70 godina o tome da li misle da su njihovi prihodi dovoljni da zadovolje osnovne prohteve. Onih koji kažu ne je 62% u Leposaviću i Zubinom Potoku, 70% u Zvečanu i 82% u severnoj Mitrovici.[41]

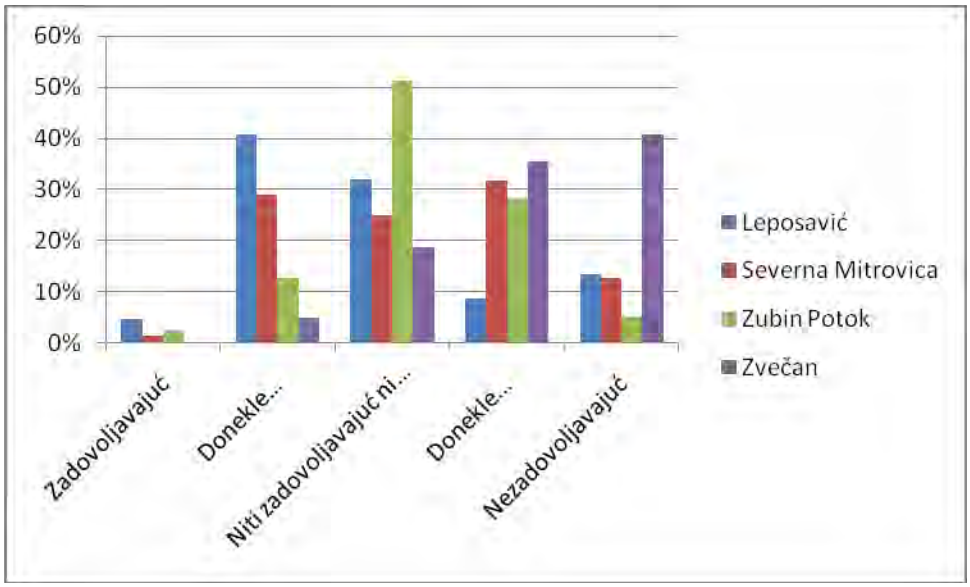

Grafikon 15. "Generalno, da li mislite da su usluge koje ljudima sa invaliditetom pružaju centri za socijalni razvoj zadovoljavajuće?"

Usluge socijalnog razvoja za ljude sa invaliditetom se takođe čine daleko od zadovoljavajućeg na osnovu lokalnih shvatanja prikazanog u *grafikonu 15*. Učesnici nisu neophodno pripadali grupi ljudi sa invaliditetom, ali uzorak takođe pomaže da se identifikuje koliko su ti program poznati na lokalnom nivou. Najpopularniji odgovori su ponovo najbolji u Leposaviću, sa 40.78% donekle zadovoljnih, a najgori u Zvečanu[42], sa 40.68% nezadovoljnih. Varijacije između opština ne odražavaju neophodno trenutno stanje i ne nude pouzdano poređenje između kvaliteta usluga, ali ipak pokazuju neslaganje u nivou zadovoljstva koje bi moglo da dođe iz vidljivosti i delotvronosti usluga o kojima se radi.

[40] *Ibid*.
[41] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 4M: Da li mislite da Vaši prihodi mogu da ispune Vaše osnovne prohteve?*.
[42] *Videti takođe* 1.4. Inkluzivno obrazovanje, na str. 13.

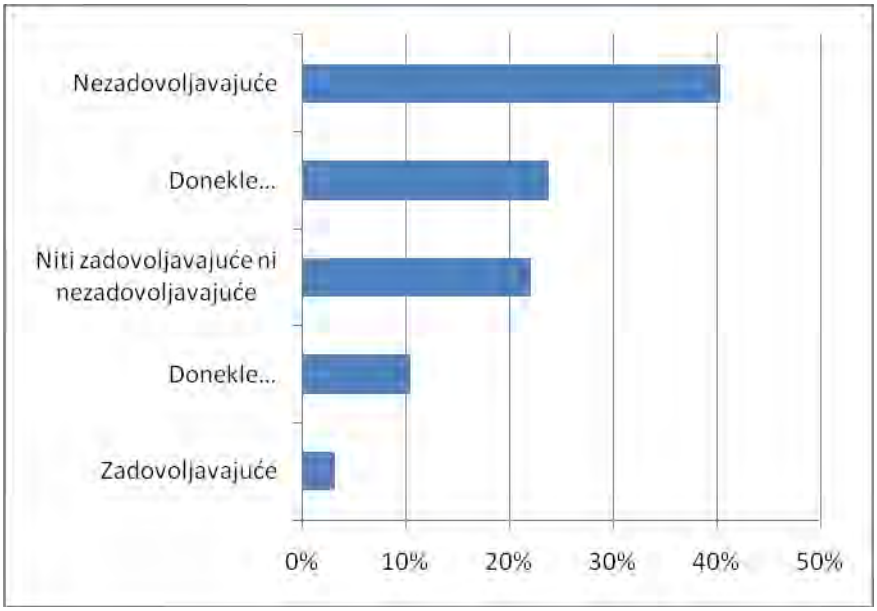

Grafikon 16. "Kakvo je Vaše shvatanje kulturnih događaja u Vašoj oblasti?"

Percepcija kulturnih događaja je takođe, generalno negativna, sa ukupno 40.32% nezadovoljnih i 23.87% donekle nezadovoljnih na severu Kosova. Zadovoljstvo je najniže u severnoj Mitrovici i Zvečanu, gde je nezadovoljno 50.36% i 54.90%. U sve četiri opštine, ispitanici između 15-24 godine starosti bili su glavni doprinosioci tim negativnim rezultatima, naročito u Zvečanu, gde 70.97% mladih ljudi prijavljuje da je nezadovoljno. Ova informacija ukazuje na određen nedostatak kulturnih programa usmerenih ka mladim ljudima. Alternativno, kulturni događaji ne bi mogli da tačno ispune očekivanja i želje mladih ljudi. S obzirom da je ukupan nivo nezadovoljstva vrlo nizak bez obzira na starost, nalazi verovatno ukazuju na ozbiljan nedostatak odgovarajućih kulturnih programa.

3.3. Bezbednost

Bezbednost se generalno smatra vodećom pretnjom po socijalno blagostanje na severu Kosova, ali to nije bilo drastično izraženo u uzorku odgovora. Odgovori se ne razlikuju značajno po polovima, starosti ili nacionalnosti, ali ima uočljivih varijacija među opštinama.

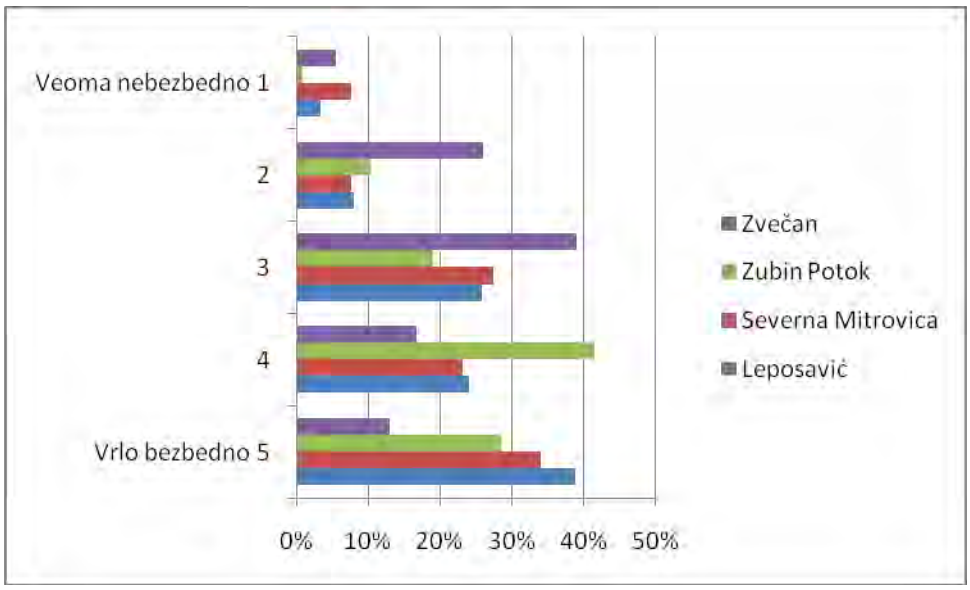

Grafikon 17. "Koliko se bezbednim osećate u svojoj oblasti?"

Kada su zamoljeni da saopšte svoju percepciju stepena bezbednosti, najmanji broj ispitanika u svakoj opštini izjavio je da se osećaju potpuno nebezbedno – 3.43% u Leposaviću, 7.69% u severnoj Mitrovici, 0.86% u Zubinom Potoku a 5.56% u Zvečanu. Čak i osećaj donekle nebezbedno je sledeće nepopularno mišljenje, osim u Zvečanu gde je 25.93% ocenilo svoju bezbednost kao dva na skali od 1-5. Kako je prikazano u *grafikonu 17*, odgovori generalno variraju među opštinama i najpoziivniji su u Leposaviću i Zubinom Potoku, koji su, manje više multietnički, i dalje od reke Ibar. Trebalo je očekivati neki stepen povoljnijih odgovora, uzimajući u obzir da bi učesnici imali pozitivne predrasude prema svojim opština, a i domaćem okruženju. Čak i tako, slične studije procenjuju da bi samo prijavljeno osećanje bezbednosti u zemljama OECD bilo 67% u proseku, što je znatno više.[43]

Prednji nalazi su donekle nekonzistentni sa shvatanjem vezanim za kapacitet lokalnih vlasti i civilnih društava da odgovore na nasilje prikazano u grafikonu *18*. Čak iako Zubin Potok ima najmanje zadovoljnih ispitanika, sa 51.48% njih nezadovoljnih, opšti nivo zadovoljstva u drugim opštinama je neočekivano nizak. Samo 9% u severnoj Mitrovici, 2.78% u Zubinom Potoku i 0.97% u Zvečanu/Zveqan je trenutno zadovoljno kvalitetom odgovora na nasilje. Te iste opštine takođe imaju odgovarajućih 34.07%, 28.45% i 12.96% ljudi koji se osećaju bezbedno. Čak i Leposavić pokazuje značajan pad zadovoljstva u smislu bezbednosti. Ovo neslaganje može imati koren u različitom shvatanju bezbednosti svakog ispitanika. Zato što anketa ne daje definiciju bezbednosti, neki ispitanici možda nisu odgovorili u isključivo fizičkom kontekstu. Slično, bezbednost se može shvatati i kao svakodnevno pitanje, kakvo je šetati noću sam, ili kao opštije kao dugoročna stabilnost u regionu. Ove varijacije razvodnjuju korelaciju između adekvatnog odgovora na nasilje i opšte osećanje bezbednosti.

[43] OECD, *Index boljeg života : Sigurnost*, http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/safety (poslednji put posećeno 10 Dec. 2012).

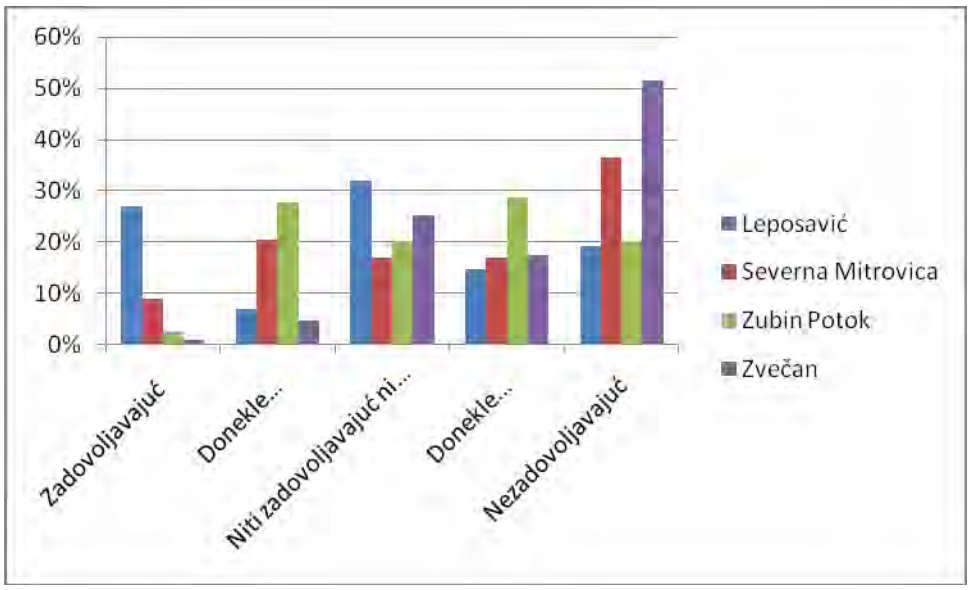

Grafikon 18. "Da li mislite da je kapacitet lokalnih vlasti I civilnog društva da odgovore na nasilje zadovoljavajuć?"

4. Zaposlenje i lokalna privreda

Nezaposlenost na severu Kosova i na Kosovu u celini je vodeća stvar javnih rasprava i izvor nezadovoljstva među stanovništvom. Za 42% ukupnog stanovništva ovo je najveći problem na Kosovu te stoga poziva na najhitnija poboljšanja.[44] Visoka stopa nezaposlenosti je prepreka ne samo za vraćanje, već i za ostanak u severnoj Mitrovici, Leposaviću, Zubinom Potoku i Zvečanu. Ovo je slučaj za sve pripadnike zajednice jer mladi ljudi ne teže da govore oba službena jezika na Kosovu, stariji nemaju neophodne tržišne veštine i svi se potencijalno suočavaju sa diskriminacijom pri upošljavanju na osnovu njihovog etničkog porekla[45]. Kvalitet tržišta rada i pristup mogućnostima za zapošljavanje ide na štetu opštem kvalitetu života svake zajednice i njenih pripadnika.

Ovaj izveštaj se bavi percepcijom te je stoga posebno koristan u ocenjivanju situacije mladih ljudi, onih koji će najverovatnije tražiti zaposlenje i mogućnosti za profesionalan razvoj. Oni ispitanici koji su već zaposleni dolaze iz različitih sektora zaposlenosti i obrazovanja, kao i iz različitih starosnih grupa. Tako oni ne mogu da budu idealni za ocenjivanje kvaliteta svakog sektora pojedinačno ali su vrlo korisni za formulisanje prirode društva koja konačno utiče na pravac kojim ljudi kreću kada tragaju za zaposlenjem ili kada biraju oblast obrazovanja.

4.1. Tržište rada

Učesnici koji su bili zaposleni podeljeni su na nestalne i trajno zaposlene radnike. U kontekstu ankete, nestalni radnici smatrani su ili privremenima ili honorarnim radnicima. Odnos predstavljen u *dijagramu*

[44] UNDP, *Puls javnog mnjenja: brze činjenice V*, nov. 2012 *dostupno na* http://www.kosovo.undp.org/repository/docs/2012/Fast_Facts_5-Final.pdf, na str. 5.
[45] Međunarodna krizna grupa, *Uspostavljanje slobodnog Kosova: Preostali izazovi*, 10 sep. 2012 *dostupno na* http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/kosovo/218-setting-kosovo-free-remaining-challenges, na str. 21.

19 se bazira isključivo na samostalnim odgovorima, ali pokazuje, procenjeno je, mnogo višu stopu nestalnih nego stano zaposlenih radnika.

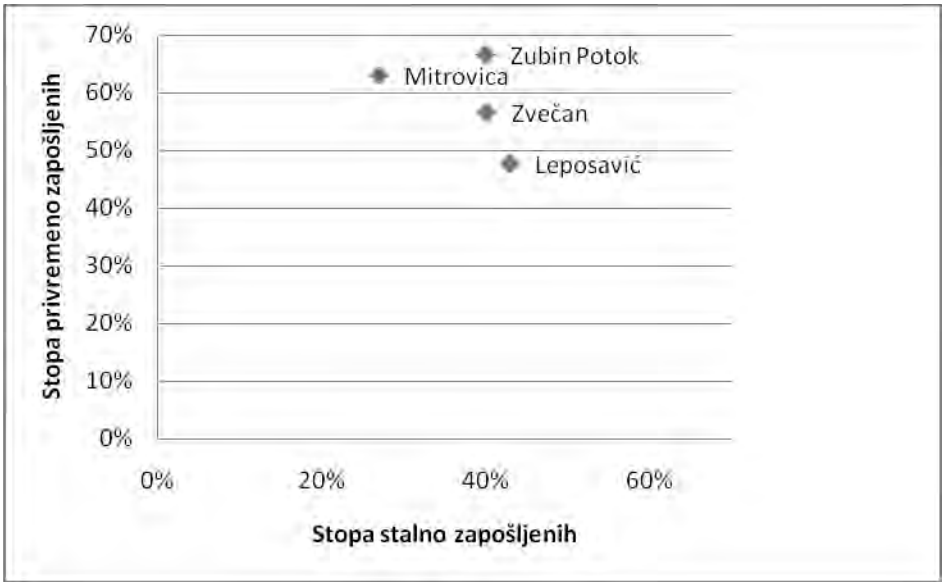

Grafikon 19. Stopa nestalnih prema stalno zaposlenim radnicima.

Prema ovoj samo prijavljenoj analizi tržišta rada, ljudi koji žive u četiri opštine prolaze težak period u traženju stabilnog posla i prezastupljeni su u nestalnim poslovima. Oni su obično kratkog trajanja i pružaju ograničenu stabilnost i ti radnici često prvi gube svoja radna mesta u vremenu promenljivih ekonomskih uslova a poslednji zapošljavani tokom ekonomske ekspanzije. Zapravo, 29.63% ispitanika u Leposaviću, 39.01% u severnoj Mitrovici, 25.86% u Zubinom Potoku i 46,03% u Zvečanu prijavilo je da su njihovi prihodi od posla nedovoljni.[46] Moglo bi se smatrati da bi ljudi u svim okolnostima mogli da imaju težnje da žele veće prihode.

Nedostatk veština i obrazovne biografije može ozbiljno da uspori mogućnosti lokalnog stanovništva da budu na tržištu rada i dobiju pristojaan posao.[47] Tačnije, 47.06% u Leposaviću, 62.24% u severnoj Mitrovici, 49.12% u Zubinom Potoku i 55.74% u Zvečanu ne prijavljuje zadržavanje radnog mesta u oblasti koja se odnosi na njihovo obrazovanje.[48] Osim toga, ovaj odgovor je dalo 64.10%, 69.64%, 55.17%, i 100.00% mladih ljudi između 15 i 24 godine starosti. Ovo je vrlo jasno, većina, a naročito u Zvečanu/Zveqan, i upozorava na značajan problem sa tržištem rada na severu Kosova koji disproporcionalno utiče na mlade ljude.

4.2. Privredni razvoj

Odgovori su se zasnivali na samoprijavljenom sektoru zapošljavanja. U sve četiri opštine, 37.44% učesnika prijavilo je da je zaposleno u privatnom sektoru, 41.37% u državnom, samo 2.20% u

[46] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 5C: Ukoliko ste zaposleni da li vam taj posao obezbeđuje dovoljno prihoda?*.
[47] *Videti takođe* 1.2. Tranzicija od obrazovanja do zaposlenja, na str.10.
[48] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 5D: Ukoliko ste zaposleni, da li se taj posao odnosi na oblast za koju ste se školovali?*.

poljoprivrednom sektoru a 18.99% u MSP.[49] Generalno, državno zaposlenje se jako traži zbog svoje sigurnosti, ali to ne znači neophodno da je i stabilno na severu Kosova.[50] Ukupna razmera čuva uglavnom u okviru svake opštine, osim u Zubinom Potoku, gde je samo 8.33% zaposleno u MSP i severnoj Mitrovici gde je više ljudi prijavilo zaposlenost u privatnom sektoru nego u javnom, ili 41.92% nasuprot 50.73%, uključujući 18.99% u MSP.[51] S obzirom na ove informacije, ispitanici su zamoljeni da ocene zaposlenost i sticanje prihoda, kao i raspoloživu infrastrukturu svakog sektora u svakoj opštini.

Prikupljeni odgovori o pokretanju poslova ne variraju značajno između sektora, sa ukupno 66.69% koji se slažu da privatan sektor pokreće dovoljno mogućnosti, 77.60% tiče se državnih, 78.93% tiče se poljoprivrednog a 87.49% MSP. Jedino znatno neslaganje između ukune percepcije sa severa Kosova i pojedinačne opštine dolazi iz Zubinog Potoka gde se 71.26% trenutno ne slaže da privatan sektor može da pokrene mogućnosti za zaposlenje. Kao ruralnija sredina sa slabijom infrastrukturom, ovo nije neočekivano.

Grafikoni 20, *21* i *22* pokazuju po opštinama, zbirnu percepciju vezano za ostvarenje prihoda i kvalitet infrastrukture za privatan, javni odnosno poljoprivredni sektor. Generalno, nema značajnijih razlika između ukupnog odnosa za sever Kosova i opština pojedinačno.

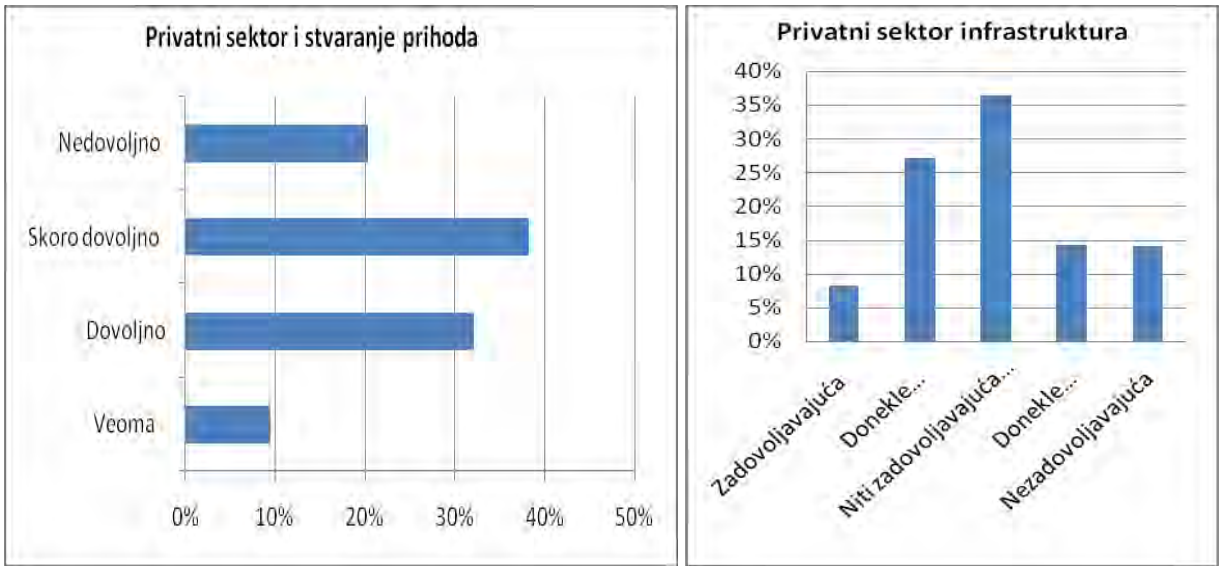

Grafikon 20. "Da li mislite da je privatan sektor sposoban da ostvari dovoljno prihoda/ima zadovoljavajuću infrastrukturu?"

Shvatanja privatnog sektora su pomešana: 38.16% učesnika misli da je generisanje prihoda iz sektora manje više dovoljno a 20.29% nalazi da je nedovoljno. Ipak, infrastruktura poprima blago pozitivno mišljenje: 27.15% ga nalazi donekle zadovoljavajućim a 36.42% niti zadovoljavajućim ni nezadovoljavajućim. Zubin Potok prednjaći sa posebno negativnim shvatanjem privatnog sektora, koje

[49] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 6A: Jeste li zaposleni u privatnom, državnom, poljoprivrednom sektoru ili u SMP?*.
[50] ECMI Kosovo konsultacije sa lokalnim istraživačima, Mitrovica/Mitrovicë, 11 dec. 2012.
[51] *Videti* Aneks 1, *Pitanje 6A: jeste li zaposleni u privatnom, državnom, poljoprivrednom sektoru ili u SMP?*.

odstupa od generalne saglasnosti u drugim opštinama. U izolovanijoj i ruralnijoj opštini, 90% nalazi da je generisanje prihoda iz privatnog sektoraa nedovoljno ili skoro nedovoljno, a 60% misli da je infrastruktura nezadovoljavajuća ili donekle zadovoljavajuća.

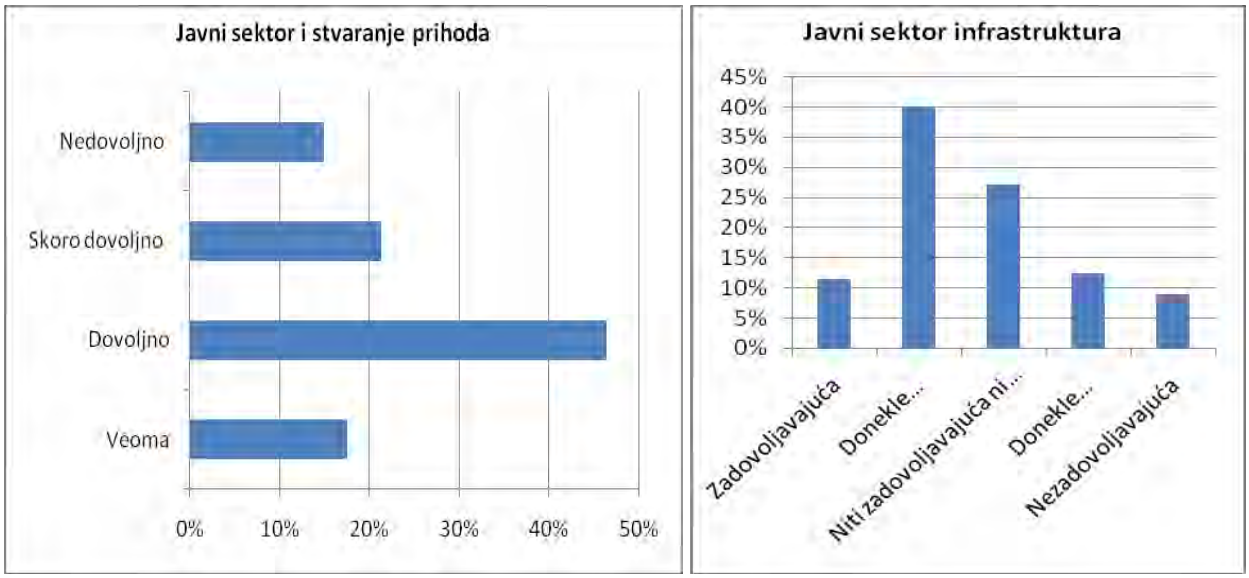

Grafikon 21. "Da li mislite da je državni sektor u stanju da generiše dovoljno prihoda/ima zadovoljavajuću infrastrukturu?"

Percepcija javnog sektora teži da bude pozitivnija, verovatno zbog svog istorijskog imidža kao stabilnog pružaoca posla u regionu, nasleđe strukture jugoslovenske države. Ukupno 46.37% misli da je generisanje prihoda u javnom sektoru dovoljno, a blizu 40.16% misli da je infrastruktura donekle zadovoljavajuća. I dalje se želi poboljšanje, naročito u Zvečanu/Zveqan, gde 70% ispitanika trenutno nalazi da su prihodi nedovoljni ili manje više dovoljni.

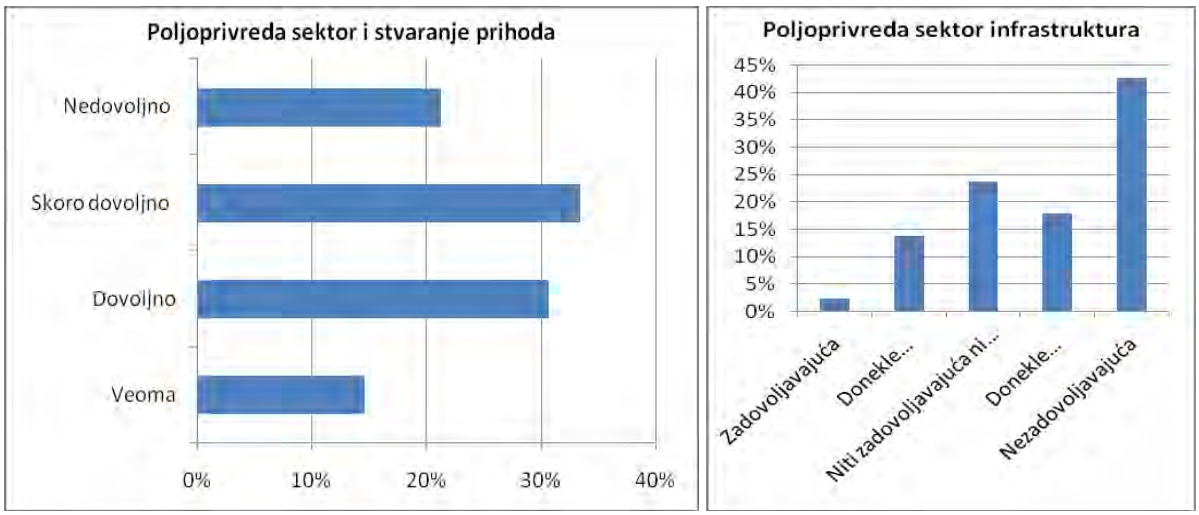

Grafikon 22. "Da li mislite da je poljoprivredni sektor sposoban da generiše dovoljno prihoda/ima zadovoljavajuću infrastrukturu?"

Od tri sektora, prihodi i infrastruktura poljoprivrede se smatraju najmanje zadovoljavajućom. Shvatanja o infrastrukturi su posebno negativna na severu Kosova, sa 42.61% koji nalaze da je potpuno nezadovoljavajuće i svega 2.27% kao zadovoljavajuće. I mada neki generisanje prihoda smatraju jakim, to je, uglavnom, zbog pozitivnog shvatanja u severnoj Mitrovici, gde 26.96% ispitanika misli da su prihodi od poljoprivrede sasvim dovoljni.

Zaključne napomene

Ključni nalazi u ovom izveštaju orađuju poboljšanja koja se mogu napraviti u severnoj Mitrovici, Leposaviću, Zubinom Potoku and Zvečanu a u skladu sa željama i potrebama lokalnog stanovništva.

Čak i kako su shvatanja o pružanju obrazovanja na severu Kosova generalno pozitivna, mogu se učiniti značajna poboljšanja u smislu infrastructure i školske opreme, a posebno kada se govori o inkluzivnom obrazovanja za ljude sa invaliditetom. Posebno važno pitanje je nesposobnost formalnog obrazovanja da pruži potrebne veštine za zapošljavanje unutar iste oblasti ili čak geografske oblasti. Neformalnoobrazovanje se smatra najboljim načinom da se olakša tranzicija između obrazovanja i zapošljavanja.

Shvatanja kvaliteta lokalne zdravstvene zaštite takođe imaju opšte pozitivnu tendenciju. Ipak, postoje veći nedostatci u smislu infrastrukture i kvaliteta medicinske opreme. Posebne oblasti pate od nedostatka svesti i socijalne stigme među stanovništvom, tačnije reproduktivno zdravlje i opasnosti koje se odnose na zloupotrebu supstanci.

Socijalna zaštita dobija negativno mišljenje od onih koji je koriste. Postoji znatan pesimizam kada se tiče programa koji imaju za cilj stare ljude ili ljude sa invaliditetom i jako nezadovoljstvo kvalitetom kulturnih događaja među mladom populacijom. Postoji iznenađujuće visok osećaj bezbednosti uprkos opštem nezadovoljstvu sposobnošću lokalnih vlasti da odgovore na nasilne incidente.

Jedan od najvećih uzroka za brigu u regionu su problem koji se odnose na zapošljavanje. Postoji visoka stopa nesigurnosti, nestalnih radnika, što disproporcionalno utiče na mlade. Lokalno stanovništvo je, takođe, poverljivije prema ostvarenju prihoda i budućnosti u javnom sektoru, ostavljajući privatan i poljoprivredni sektor iza, u smislu infrastrukture, pružanja mogućnosti i dovoljno prihoda.

Preporuke

Obrazovanje

- Održati napore da se ulaže i poboljša kapacitet obrazovnog sistema.
- Sprovesti dodatno istraživanje kako bi se ocenile jačine i slabosti svakog pojedinačnog nivoa i vrste formalnog obrazovanja, uključujući i stručno obrazovanje.
- Učiniti značajne napore da se obrazovni sistem adaptira kako bi se uklapao sa uslovima profesionalnog života.
- Dodatno razraditi i intenzivirati neformalno obrazovanje kao sredstvo da se ljudima pomogne da se integrišu u posao proširivanjem njihovog znanja i tehnološkog osnova.
- Poboljšati mogućnosti lokalnih NVO, kako bi pružale veći kvalitet neformalnog obrazovanja u različitim domenima.
- Poboljšati čvrstu i meku infrastrukturu kako bi se bolje smestili ljudi sa invaliditetom i borilo protiv diskriminacije.

Zdravstvena zaštita

- Investirati u bolju medicinsku opremu i pružiti odgovarajuću obuku za osoblje.
- Podići svest o reproduktivnom zdravlju, zloupotrebi supstanci (naročito o opasnostima vezanim za nikotin) intenziviranjem javnih kampanja.
- Poboljšati lečenje ljudi ugroženih zavisnošću od supstanci putem obrazovanja javnosti, obukom zdravstvenog kadra, i obezbeđivanjem objekata za lečenje ili programa za lečenje.

Socijalna zaštita

- Sprovesti dodatno istraživanje kod korisnika socijalne zaštite.
- Povećati nastojanja da se obezbedi adekvatan socijalni razvoj za ljude sa invaliditetom i stare ljude.
- Povećati napore da se usklade lokalne želje (posebno želje mladih) sa kulturnim događajima.

Ekonomska situacija

- Intenzivirati napore da se poboljša društveno ekonomska sigurnost, veštine i mogućnosti za osposobljavanje za mlade ljude.
- Povećati sposobnost privatnog sektora da generiše prihode kroz uslove koji ohrabruju preduzetništvo.
- Popraviti infrastrukturu po opštinama kako bi se izgradila korisnija po poslovnu sredinu.

Aneksi

1. *Upitnik*
2. *Metodologija*
3. *Uzorak*
4. *Puni odgovori na upitnik*

Aneksi su dostupni na našem website-u: www.ecmikosovo.org

Str. Nena Terezë Nr. 41, Appt. 29
10000 Prishtinë/Priština, Kosovo
Tel. +381 (0)38 224 473

Str. Cika Jovina Nr. 3, I floor 38220
Mitrovica/Mitrovicë, Kosovo
Tel. +381 (0) 64 00 55 488 / +386 (0) 49 44 63 65